

Toch van de melkboer?

Altijd al gevonden dat je niet op je broers en zussen leek? Of gedacht dat je vader meer van hen hield dat van jou? Wie twijfelt aan z'n afkomst, kan steeds makkelijker dna-onderzoek laten doen. Maar soms maakt de waarheid meer kapot dan je lief is.

'Ik herken mijn vaders handen', zegt Ineke beslist. Haar blik glijdt over de handen van Geert, die rusten op de tafel waaraan ze zitten. Op papier is Geert haar oom, maar zelf vermoeden ze dat hij weleens haar halfbroer zou kunnen zijn. Daarom hebben ze zich gemeld bij het Canisius-Wilhelmina Ziekenhuis (CWZ) in Nijmegen, waar verwantschapsonderzoek wordt verricht.

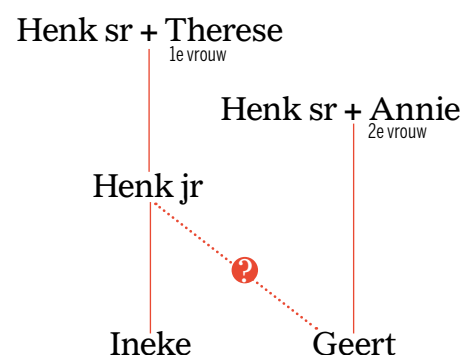
Klinisch chemicus Jos van der Stappen, hoofd van het laboratorium, bekijkt het papier met de stamboom dat schematisch hun familieverhaal vertelt. Het begint bij Henk senior, die tweemaal trouwde: eerst met Therese en jaren later met de veel jongere Annie. Uit het eerste huwelijk, met Therese, werd één zoon geboren:

Henk junior. Ineke is zijn dochter. Met Annie kreeg Henk senior vier kinderen, van wie Geert de jongste is. Maar op de stamboom loopt ook een rood stippelijntje van Henk junior naar Geert. Junior woonde in de jaren 40 een poosje bij zijn vader en diens gezin in, precies rond de tijd dat Geert werd verwekt. Een affaire tussen moeder en stiefzoon? Het zou best kunnen, bedacht Geert. 'Ze waren rond dezelfde leeftijd. Dat zou betekenen dat Henk junior niet mijn halfbroer is, maar mijn vader.'

Opgedoken foto's versterkten dat vermoeden: de gelijkenis tussen Geert en Henk junior bleek groot te zijn. Het zou veel meer verklaren. Zoals de aanleg van Geert voor bètavakken, waar de rest van >

Op papier is Geert haar oom, maar ze vermoedt dat hij weleens haar halfbroer kan zijn

zijn familie geen interesse voor heeft. En zijn exotische trekken: de snel bruinende huid en tengere lichaamsbouw, waarmee hij vroeger zo afstak bij zijn oer-Hollandse broer en zussen. 'Dát kan kloppen: mijn oma van vaderskant was volbloed Indisch', meldt Ineke. Jos van der Stappen reageert verheugd. 'Dat is een mazzeltje. Als jullie beiden Indisch bloed hebben, kan het zijn dat we zeldzame kenmerken in jullie dna vinden die we niet terugvinden in het bloed van Geerts zussen.'

Geert vertelt hoe hij zich altijd ontheemd heeft gevoeld binnen zijn gezin. 'Ik had het idee dat ik er niet echt bij hoorde. Ik herkende me niet in mijn moeder, terwijl mijn overleden vader werd doodgezwegen. Ik kreeg nooit antwoorden. Ik wil weten waar ik vandaan kom, van wie ik mijn karaktertrekken heb geërfd.'

Jos van der Stappen benadrukt dat hij geen zekerheid kan geven. 'Het is erg ingewikkeld om de verwantschap tussen halfbroer en -zus aan te tonen zonder materiaal van de ouders. De kans dat we hier uitkomen, is heel klein.' Geert knikt berustend. 'Je hebt de mogelijkheden en de onmogelijkheden aangegeven. We zien wel wat er uitkomt.'

Van der Stappen staat even stil bij de impact die het onderzoek kan hebben. 'Iedereen wil een antwoord, maar dat is niet altijd het gewenste antwoord. Dat kan behoorlijk aankomen. Ik heb de stoerste mensen huilend aan de lijn gehad. Ga zo nodig naar je huisarts of zoek begeleiding.' Hij richt zich tot Ineke. 'Stel dat uit het onderzoek blijkt dat jouw vader ook de zijne is, heb je bedacht wat dat met je doet?' Ineke haalt achteloos haar schouders op. 'Heb je daar een dokter voor nodig? Dat is toch enig!' Geert knikt opgetogen. 'Ik ben

blij dat ik Ineke heb gevonden. Als ze ook nog eens mijn halfzus blijkt te zijn, ben ik dolblij.'

Tijd voor actie. In een klinisch wit kamertje neemt een verpleegster Geert en Ineke bloed af. Geert kijkt even de andere kant op wanneer de naald zijn ader in gaat. 'Ik heb een tijdlang wekelijks moeten prikken, maar wennen doet het nooit', zegt hij. Het buisje is gauw vol.

Jos van der Stappen belooft Ineke en Geert over twee weken te bellen als de uitslag bekend is. Dan brengt hij de buisjes naar het laboratorium. Daar overheersen witte jassen, microscopen, computers en rekjes vol reageerbuisjes. Het meeste bloed wordt hier onderzocht om aandoeningen op te sporen, een klein hoekje is gereserveerd voor verwantschapsonderzoek. Het is een commerciële activiteit die steeds meer ziekenhuizen ontplooiën. Het CWZ is er zo'n zeven jaar geleden mee begonnen. Het begon met een paar aanvragen van huisartsen, maar inmiddels behandelt het ziekenhuis een paar honderd zaken per jaar. Vierkante machines die nog het meest doen denken aan grote magnetrons doen al het werk. Het eerste apparaat maakt cellen kapot, zodat het dna eruit te halen is. Het tweede kopieert de benodigde deeltjes om ze beter te kunnen vergelijken. Het derde leest de informatie waarmee de computer aan het rekenen slaat. Daaruit rolt een statistische kans op verwantschap. Tot zover de technische kant. Achter al die techniek schuilt een wereld aan existentiële vragen, weet Jos van der Stappen: 'Wie ben ik? Van wie heb ik mijn eigenschappen geërfd? Mensen lopen maanden bij de psycholoog met zulke vragen. De onduidelijkheid vreet aan ze. Dna-onderzoek kan

antwoorden geven. Maar wie onderzoek laat doen, moet zich realiseren dat de conclusie soms tegenvalt. Wil je leven met onwetendheid of met een uitslag die je niet aanstaat?'

En hoe zit het met de ethiek? Dna-onderzoek opent mogelijkheden, maar kan ook leiden tot tricky situaties. Een moeder die stilltjes laat onderzoeken of haar kind van haar man is of van die *one night stand*. Jos van der Stappen krijgt ze ook, die dubieuze verzoeken. 'Ik word wel gebeld met de mededeling: 'Ik heb een paar haren uit een kam.' Jammer, maar dat doen we niet.' Kinderen onder de 16 worden alleen getest wanneer beide ouders toestemming geven. 'Dit in tegenstelling tot een test die je via internet bestelt: iedereen kan wangslim >

Waarheen waarvoor?

Je kunt onderzoek laten doen bij een kliniek, meestal verbonden aan een ziekenhuis. Of bij een internetbedrijf. De betrouwbaarheid wisselt. Juridisch bindend onderzoek kan alleen ergens waar ze een ISO 17025 certificering hebben. Een thuishtest met wangslim (niet bindend) is via internet te bestellen voor ruim € 100. Voor bloedonderzoek ligt de prijs wat hoger. Het CWZ rekent € 400 (incl. btw) voor onderzoek van 3 personen. Via www.verwantschapsvragen.nl zijn betrouwbare adressen te vinden.

Caroline Tensen over *Dna onbekend*

'Als iemand breekt tijdens de opnames, zenden we dat bewust niet uit'

In het najaar start de NCRV met een derde serie *Dna onbekend*. Het programma trok vorig jaar 1,6 tot 1,9 miljoen kijkers. Presentatrice Caroline Tensen verklaart het succes. 'Het is een puur programma, met echte verhalen. De vragen die wij aan de orde stellen, spelen veel vaker dan je zou denken. In het begin was er ophef over. 'Dat doe je toch niet op tv?' Maar dat is nu helemaal weg, juist omdat het niet gekunsteld is.'

Is het moeilijk integer te blijven? 'Nee. Als iets te ver gaat of dubieus lijkt, dan doen we het niet. En we nemen deelnemers in bescherming. Als iemand breekt tijdens de opnames, zenden we dat bewust niet uit. Wij weten wat het is om op televisie te komen, deelnemers niet.'

Soms stap je het leven in van een derde, iemand die van niets weet. Hoe lastig is dat? 'Dat doen we zorgvuldig. We

staan niet zomaar met een camera voor iemands neus, maar gaan eerst het gesprek aan. Als iemand niet op tv wil, maar wel openstaat voor contact, is het ook goed. Ook al is het vanuit tv-oogpunt minder interessant.'

Heeft het impact op je? 'Natuurlijk. Het zijn heftige gesprekken. Er gebeuren dingen die je je niet voor kunt stellen. Een moeder doet iets wat niet helemaal in de haak is en een

kind betaalt de rekening. Daar ben ik echt misselijk van geweest. Er schuilt zo veel verdriet achter. Ik besef hoe bijzonder het is om uit een lekker gewoon gezin te komen.'

Nog meer dna op tv
RTL 4 start dit voorjaar met de serie *Wie is mijn vader?* Het programma gaat voor donorkinderen op zoek naar hun vader.

De pedagoog-therapeut

‘In Nederland heeft 1 op de 10 kinderen een andere moeder of vader dan ze dachten’

Basis van het dna-onderzoek

vormen 15 piepkleine stukjes dna – het erfelijk materiaal dat je erft van je ouders. Meestal wordt dat gewonnen uit bloed, soms uit wangslim of haarwortels.

De specifieke deeltjes die worden onderzocht, komen in verschillende verschijningsvormen voor: sommige vormen zijn exact hetzelfde voor 20% van de wereldbevolking, andere maar voor 0,7%. Zit het gevonden dna in die laatste categorie, dan is de kans dat je verwant bent een heel stuk groter. Op alle kenmerken en de zeldzaamheid ervan wordt een rekenprogramma losgelaten.

Hierbij wordt met van alles rekening gehouden, ook met de kans dat een stukje dna spontaan is veranderd. In theorie zou het dan niet meer kloppen met het dna van de ouders, waardoor een mismatch kan ontstaan. 100% zekerheid geeft dna-onderzoek nooit.

Een zekerheid van 99,99% is juridisch bindend. Dat betekent dat een vader alimentatie moet gaan betalen.

Staan er 10 negens achter de komma, dan betekent het dat er maar één persoon op de wereldbevolking eenzelfde profiel heeft. Theoretisch, want het blijft altijd statistiek.

afnemen bij een kind. Alleen zijn via internet verkregen resultaten niet juridisch bindend.’ Daarnaast biedt een geregistreerde kliniek doorgaans meer zorg. ‘Als ziekenhuis nodigen we de mensen hier uit voor het onderzoek én de uitslag. Soms merk je dat mensen uitgebreide begeleiding nodig hebben. Dat doen we niet zelf, maar we verwijzen ze wel door, bijvoorbeeld naar de huisarts, het FIOF of de Stichting Verwantschapsvragen.’

Kinderen die aan de ‘echtheid’ van hun vader twifelen. Als pedagoog-therapeut van de Stichting Verwantschapsvragen hoort Simon Buschman legio verhalen, vooral over dit probleem. ‘Vaak is daar nooit over gesproken. Toch krijgt een kind wel signalen dat er iets niet klopt – wordt het anders behandeld. En dat heeft impact. In dat soort gevallen is er één vraag die altijd opkomt, namelijk: mag ik er wel zijn? De vraag naar je bestaansrecht.’

Met dna-onderzoek is er een manier gekomen om mensen uitsluitel te geven over hun herkomst. ‘Het biedt uitkomst in situaties waar voorheen een zoektocht ophield. Het bewijs is onomstotelijk: het is niet in twijfel te trekken. Maar er kleven ook nadelen aan. Er kunnen familiekwesaties voortkomen. En soms maken mensen oneigenlijk gebruik van de uitkomst.’ Bovendien zit niet elke partij te wachten op onderzoek. Kinderen die zijn verwerkt uit donorzaad willen misschien weten waar ze vandaan komen, een donor heeft daar doorgaans geen behoefte aan. Simon Buschman kent anonieme spermadonoren die uiteindelijk toch met hun nazaten werden geconfronteerd – soms tot hun verbij-

tering. ‘Die mannen wilden alleen spermadonor zijn, géén vader. Ze hadden er niet bij stilgestaan dat de donorkinderen daar wel behoefte aan zouden kunnen hebben.’ Een onderzoek zet soms meerdere menselijke levens volledig op hun kop. Alle mogelijkheden en de consequenties ervan vragen om een maatschappelijke, juridische en ethische vertaling, vindt hij daarom. ‘Een nieuw fenomeen in de VS is dat een vader na een echtscheiding dna-onderzoek aanvraagt. Is een kind niet van hem, dan hoeft hij minder alimentatie te betalen. De volgende stap is dat zo’n vader zegt: ‘Dit kind is niet van mij, maar ik heb er wel in geïnvesteerd.’ En dat hij met de biologische vader om tafel wil om het te regelen.’

Zo ver gaat het in Nederland nog niet, maar de Stichting Verwantschapsvragen wil niet achter de feiten aanlopen. ‘We hebben het scenario wel voorgelegd aan adviesbureaus op het gebied van familierecht. Ook hebben we hoogleraren gevraagd zich te buigen over de ethische kant van dna-onderzoek. Maar voordat er ethische wetten ontstaan, moet je de situatie goed in kaart brengen. Daar zijn we nu mee bezig.’

De omvang van de problematiek wordt vaak onderschat, constateert Simon Buschman. ‘In Nederland heeft zo’n één op de tien kinderen een andere moeder of vader dan ze tot dan toe dachten. Dat is nog niet wetenschappelijk aangetoond, maar deelonderzoeken wijzen er wel op. Het NIPO vindt het te vroeg voor onderzoek. ‘Het is bijna onmogelijk om een goede, heldere vraagstelling te bedenken’, zeiden ze.’ Zo’n reactie voelt als een muur waar de stichting vaker op stuit. Volgens Simon Buschman zijn twijfels over verwantschap nog altijd taboe. ‘Het onderwerp is van alle

tijden, maar de manier waarop we ermee omgaan verandert. Wij willen bereiken dat de samenleving erover nadenkt, dat mensen zich proberen te verplaatsen in de problematiek. Dan gaat het taboe haarscheurtjes vertonen.’

Het wordt al gewoner, merkt hij. ‘Dna-onderzoek gebeurt steeds vaker. Een grote verzekeraar overweegt het zelfs in de basisverzekering op te nemen. Ook komt er meer aandacht voor het onderwerp, door programma’s als *Dna onbekend*.’

Spoorloos is een taboedoorbrekende voorganger van *Dna onbekend*, het programma dat twijfels en vragen over

‘Ik was óf niet goed wijs óf uit op de erfenis’

Ricky Hoek kreeg via dna-onderzoek duidelijkheid over haar vader.

‘Het is het gevoel in een trein te zitten zonder kaartje. Je hebt een zitplaats, geniet van de omgeving, praat met mensen. En toch zit je niet lekker. Je hebt altijd het idee: straks komt de conducteur en dan heb ik geen kaartje. In alles wat ik doe, werkt de vraag door: mag ik er wel zijn? Als ik bestaansrecht had gehad, dan had ik binnen drie maanden de antwoorden gehad over mijn herkomst. Nu heb ik nooit de vraag durven stellen die me bezighield: wie is mijn vader? Ik heb altijd gevoeld dat ik geen kind was van mijn opvoedvader.

Hij was een vreemde voor me, we hadden geen binding. Ook lijkt ik niet op mijn zussen. Maar pas op mijn 40e durfde ik mijn moeder te vragen of ik van een andere vader was. Ze antwoordde: ‘Welnee, dan zou ik het toch tegen je zeggen?’ Toch bleef het me bezighouden. Zelf had ik het gevoel dat mijn oom Gradus mijn vader was. Hij was de man van mijn vaders zus. Als kind heb ik me altijd met hem verbonden gevoeld, maar ineens was hij uit beeld. Via via legde ik contact met de kinderen van Gradus. Daarop kwam gelijk verzet: ik was óf niet goed wijs óf uit op de erfenis. Zijn oudste

dochter, Annie, wilde wel met me in gesprek. Zij zou me rustig uitleggen dat ik het verkeerd had. Maar toen ze me zag, schrok ze zich dood: ik leek sprekend op haar vaders zus. Annie en ik hadden een klik. We merkten dat we op elkaar lijkten: we zeggen dezelfde dingen, we praten hetzelfde, hebben dezelfde interesses... We besloten via internet ons wangslim te laten onderzoeken, maar daaruit bleek niet heel duidelijk dat we verwant waren. Twee jaar geleden schreef ik naar het programma *Dna onbekend*, maar ik kreeg te horen dat onderzoek met een halfzus niet mogelijk was. Een jaar later kon dat wel

en benaderde de redactie ons. Volgens het onderzoek is zeker dat Annie en ik dezelfde vader hebben. Theoretisch kan dat ook een andere vader zijn dan Gradus, maar eigenlijk wijst niets daarop. Na de uitslag ben ik twee dagen van de wereld geweest. Alles wat ik was, schoof onder me vandaan. Maar alleen met de zekerheid van het dna-onderzoek kon alles een nieuwe plek krijgen. Ik sta mezelf toe om compleet te zijn, om mijn vaders eigenschappen toe te laten. Ik heb het gevoel dat ik eindelijk bestaansrecht heb gekregen.’

De privédetective

‘Ik sta altijd aan de kant van het kind, ieder mens wil z’n plaatje rond hebben’

familiebanden probeert op te lossen. Els Leijns werkte net op de redactie van *Spoorloos* toen dat programma voor het eerst op zoek ging naar een biologische vader. ‘Dat maakte heel wat los. Kon zoiets wel? Maar na die ene keer werden we overspoeld met brieven. Het hek was van de dam.’ Na zeven jaar *Spoorloos* besloot Els Leijns een particulier zoekbureau op te zetten. Er is veel animo voor, merkt ze. ‘Vroeger zweeg men over zulke zaken, maar de maatschappij is veranderd. We zijn een welvaartsstaat geworden. Het gaat meer over jezelf, je persoonlijke ontwikkeling, we denken na over wie we zijn. Als er draadjes loshangen, geeft dat een onprettig gevoel.’

Ze is gediplomeerd privédetective, zodat ze toegang heeft tot meer archieven. Maar de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) is ook voor haar verboden terrein. ‘De overheid heeft steeds meer wetgeving gemaakt om de privacy te beschermen. Dat móet ook, maar tegelijkertijd wordt het onmogelijk gemaakt om mensen te vinden. Zoektochten zijn nodeloos ingewikkeld.’

Els Leijns gaat omzichtig te werk. ‘Het is niet mijn bedoeling met grote stappen door een relatie te lopen. Heb ik bijvoorbeeld een vader opgespoord, dan stuur ik hem een brief. Daarin schrijf ik dat ik een zoekbureau heb en dat een cliënt van mij naar hem op zoek is. Ik vraag of hij me op een geschikt moment wil terugbellen – dat is eufemistisch voor ‘waar je vrouw niet bij is.’ Ik wil met die brief niet zijn privacy schaden.’

Om uitsluitsel te krijgen, werkt ze met dna-tests via internet. ‘Als ik toegang zou hebben tot de GBA was dat vaak niet eens nodig. Meestal ben ik er zelf bij, zodat ik

weet dat het wangslim op de goede manier wordt afgenomen. En dat ze echt zelf de test doen. Want als je niet als vader gezien wilt worden, kun je ook de buurman vragen.’

Niet iedere ouder zit te wachten op de echo van een weggestopt verleden. ‘Vaak hebben ze schuldgevoelens. Of zijn ze bang voor vervelende consequenties: dat een kind zich opdringt of op de erfenis aast. Maar dat laatste heb ik precies één keer meegemaakt, op een totaal van bijna zeshonderd zaken.’

Ooit maakte Els Leijns mee dat een afstands-moeder na één ontmoeting geen contact meer wilde met haar zoon. Tegelijkertijd verbood ze hem contact op te nemen met zijn halfbroer en -zus. ‘Als je dat doet, pleeg ik zelfmoord’, dreigde de moeder. Toch aarzelt Els Leijns niet om de broer en zus op te zoeken als de zoon daarom vraagt. ‘Ik sta altijd aan de kant van het kind. Er zijn twee mensen geweest die leven hebben gemaakt, daarvan moeten ze de consequenties nemen. Een kind heeft niet om het leven gevraagd. Het heeft recht om te weten waar het vandaan komt. Twee ouders hebben – zelfs als ze overleden zijn – namen, foto’s. Ieder mens wil z’n eigen plaatje rond hebben.’

Naschrift: uit het onderzoek van het CWZ blijkt dat Geert en Ineke geen halfbroer en -zus zijn. Hun dna vertoont onvoldoende overeenkomst om méér te veronderstellen dan een band tussen neef en nicht. Om privacyredenen zijn hun namen en die van hun familie gefingeerd. ‹‹

Informatie.nl

- www.verwantschapsvragen.nl

geeft voorlichting over verwantschapsproblematiek

- www.iemandzoeken.nl

is de website van het zoekbureau van Els Leijns

- www.fiom.nl

biedt informatie over zwangerschap, adoptie en zoekacties